

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-67>

УДК 336.49:378

ЕНДАВМЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ФІНАНСУВАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ (ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

ENDOWMENT AS A SOURCE OF FINANCING RELIGIOUS ORGANIZATIONS (FOREIGN EXPERIENCE)

Горват Тетяна Юріївна

аспірантка,

Західноукраїнський національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0804-916X>**Horvat Tetiana**

West Ukrainian National University

Стаття присвячена дослідженню сутності ендавменту як інноваційного довгострокового інструменту благодійності, а також загальних засад його створення, функціонування та основних сфер застосування. Проаналізовано сучасне вітчизняне законодавство, що регламентує застосування ендавменту в нашій державі. Досліджено зарубіжний досвід фінансування релігійних організацій із застосуванням ендавменту, а також деталізовано базові норми, правила та обмеження відповідно до законодавчих стандартів (зокрема США). Окреслено актуальність, переваги та перспективи поширення ендавменту у структурі вітчизняних релігійних організацій як такого фактору залучення додаткових ресурсів, що уможливить забезпечити міцну фінансову базу для реалізації їх майбутніх цілей.

Ключові слова: ендавмент, ендавмент-фонд, інвестиційний дохід, благодійність, релігійна організація, церква.

The article is devoted to the study of the essence of the endowment as a long-term instrument of charity, the general principles of its creation, functioning, main areas of coverage and application in the structure of domestic religious organizations. The purpose of the article is also to review the international experience of creating endowment funds for religious organizations and their main advantages. The relevance of the research is beyond doubt, because the endowment as an innovative and effective charity tool is capable of guaranteeing religious organizations additional long-term financing and increasing their financial stability in crisis situations and times. The research methods used in the work are: analytical method, methods of comparison and detailing. The main essence of the endowment as a trust fund created for non-commercial purposes with the aim of obtaining investment profit from its use to finance further needs has been defined. Modern domestic legislative acts regulating the application of the endowment in our country, such as: the Tax Code of Ukraine, the Law of Ukraine «On Higher Education» and the Law of Ukraine «On Charitable Activities and Charitable Organizations» have been analyzed and the need to improve them has been proven. The foreign experience of financing religious organizations using the endowment has been studied. Basic norms, rules and restrictions according to legal standards (in particular the USA) have also been detailed. The relevance, advantages and prospects of the distribution of the endowment in the structure of domestic religious organizations as a factor of attracting additional resources, that can provide a solid financial base for the realization of their future goals have been outlined. Creating endowments in developed countries is a standard practice for religious organizations. The experience of endowments in foreign countries has proven its effectiveness, so it can be a successful basis for introducing a similar practice in Ukraine.

Keywords: endowment, endowment fund, investment income, charity, religious organization, church.

Постановка проблеми. Попри важливу суспільну роль, яку релігійні організації відіграють в Україні, вони не фінансуються державою. Сучасний стан фінансового забезпечення таких організацій у нашій країні демонструє достатньо обмежені обсяги фінансування. Тому, існує гостра необхід-

ність у пошуку нових, більш ефективних та надійних інструментів для залучення додаткових ресурсів з метою покриття основних потреб релігійних організацій та гарантування фінансової стабільності у майбутньому. Саме ендавмент (англ. endowment), як вкрай дієвий довгостроковий засіб недержавної фінансової

підтримки діяльності некомерційних організацій, який вже давно став одним з найбільш потужних інструментів благодійності у всьому світі, є оптимальним та перспективним чинником стабільного розвитку вітчизняних релігійних організацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вітчизняні джерела аналізують категорію «ендавмент» (в окремих джерелах – ендаумент) як фінансовий інструмент у сфері доброчинності у площині, що стосується його сутності, правового аспекту, а також його застосування як форми фінансування у певних галузях, зокрема освіти. Дослідженням вищевказаних питань приділяли увагу такі науковці як Дмитришин М. В. [4], Згама А. А. [5], Соковець-Макуха Т. В. [7], Тимошенко О. В., Буцька О. Ю. [9], Ткачук О. В. [10] та інші. Вкрай цінними та фактично унікальними є доробки О. Віннікова [6; 8], фахівця, зокрема і у питаннях, що стосуються всіх аспектів функціонування ендавментів. Окрім тематичних семінарів, інтерв'ю, публікацій та видань експерт висвітлює як сутність ендавментів, так і повний, покроковий цикл їх життєдіяльності.

Питання щодо впровадження ендавменту як складової частини фінансового забезпечення релігійних організацій у вітчизняній літературі фактично не досліджувались.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сутності ендавменту як окремої категорії, огляд вітчизняного законодавства щодо визначення поняття та механізмів реалізації ендавменту, вивчення зарубіжного досвіду особливостей фінансування релігійних організацій із застосуванням ендавменту, а також визначення актуальності та перспектив впровадження аналогічного інструменту в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні релігійні організації нашої держави функціонують, здебільшого, завдяки добровільним пожертвуванням, обсяги яких можуть варіюватись від дрібних пожертвувань парафіян до церковних скриньок і аж до значних внесків від великих донорів (благодійників, жертводавців). Однак, такі внески здатні задовольнити реальні потреби релігійних організацій тільки частково. Тому, окрім додаткових надходжень від послуг, які можуть надавати церкви, проводячи традиційні релігійні обряди, а також від продажу церковних товарів, для залучення додаткових ресурсів релігійні структури можуть створювати спеціальні цільові фонди, брати

участь у спеціальних програмах, залучати закордонні гранти тощо.

Одним із найбільш ефективних довгострокових інструментів, що здатен забезпечити надійну фінансову основу релігійних організацій для реалізації своїх майбутніх цілей є ендавмент, метою якого є, утворюючи цільовий фонд (ендавмент-фонд), сприяти фінансуванню конкретних потреб релігійних організацій та забезпеченню їх фінансової стабільності. Ендавменти є чудовою можливістю для релігійних структур, адже вони здатні гарантувати додаткове фінансування протягом тривалого часу та підвищувати фінансову міцність релігійної організації, особливо у кризові періоди, даючи стійку перспективу її успішного протистояння додатковим економічним та політичним ризикам.

На сьогодні, у рамках благодійності, ендавмент застосовується у різних сферах, таких як: освіта і наука, культура, охорона здоров'я тощо. Ключовою відмінністю ендавменту від благодійної організації є його цільовий напрямок, кошти спрямовуються до ендавмент-фонду в рамках фінансової підтримки конкретного одержувача.

На жаль, такий інструмент є ще досі мало популярним в Україні та не має широкого застосування, попри те, що перший ендавмент у нашій державі був запроваджений ще 10 років тому за ініціативи Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т.Г. Шевченка на базі Благодійної організації «Фонд розвитку Інституту міжнародних відносин», метою якого є акумулювання фінансових ресурсів від благодійників та використання доходу від їх інвестицій задля фінансування певних цільових програм.

Достатньо лімітованою є нормативно-правова база, що регламентує застосування ендавменту в Україні в тому числі обмежує можливість використання коштів фондів у відповідній формі та гальмує їх розвиток. Основними актами законодавства щодо ендавментів є:

– Податковий кодекс України, Стаття 170 якого трактує термін «ендавмент» як суму коштів або цінних паперів, які благодійник вносить у банк або небанківську фінансову установу, а набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму відповідного ендавменту. Такий набувач не має права витратити або відчужувати основну суму ендавменту без погодження благодійника [1].

– Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», який не пропонує конкретного тлумачення дефініції «ендавмент», однак чітко відводить управління благодійними ендавментами до видів благодійної діяльності. Стаття 9 Закону визначає основні критерії щодо такого управління, а саме: регламентує призначення процентів та дивідендів (для надання благодійної допомоги визначеним благодійником бенефіціарам або їх уповноваженим особам, виконання благодійних програм та для спільної благодійності); визначає зміни цілей, порядку та строків використання благодійного ендавменту (можливі виключно за погодження благодійника чи його правонаступників або відповідно до рішенням суду, якщо ендавмент був створений на підставі заповіту) [3].

– Закон України «Про вищу освіту», Стаття 1 якого визначає сутність ендавменту (сталого фонду) закладу вищої освіти як суму коштів чи вартості іншого майна, що інвестується або капіталізується на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої заклад вищої освіти використовує для здійснення його статутної діяльності за порядком, визначеним благодійником чи його уповноваженою особою. Стаття 70 також регламентує, що заклад вищої освіти має право засновувати ендавмент та розпоряджатися доходами від його використання відповідно до умов функціонування такого фонду, а також отримувати майно, кошти і матеріальні цінності від державних органів, органів місцевого самоврядування, юридичних і фізичних осіб, у тому числі у формі благодійної допомоги [2].

Очевидно, що спостерігається певний дефіцит нормативно-правового забезпечення у сфері створення та функціонування ендавментів в Україні, що, в тому числі, не сприяє популяризації такого інструменту благочинності.

Натомість, у розвинених країнах (особливо це стосується Сполучених Штатів Америки та Великої Британії) вже багато років ефективно працює інститут ендавменту як гарантованої форми спонсорства для неприбуткових організацій.

Щодо трактування загальної дефініції «ендавмент», то американський словник Merriam-Webster, серед іншого визначає його як власність (фонд), що передана установі чи організації, яка інвестується та приносить дохід [14]. Британський онлайн-словник Collins тлумачить ендавмент як грошо-

вий подарунок, який робиться установі чи громаді з метою їх забезпечення щорічним доходом [11].

На думку Дмитришин М. В. ендавментом вважається капітал, що надається для фінансування статутних потреб (або частини статутних потреб) некомерційних організацій [4]. Ткачук О. В. трактує ендавмент (від англ. endowment – постачання, внесок) або ендавмент-фонд, як цільовий фонд, що створений в некомерційних цілях для фінансування освіти, культури, медицини тощо [9].

Ендавмент, фактично є цільовим благодійним фондом, що створюється донорами та за рахунок їх внесків, дохід від використання яких спрямовується на підтримку визначених цілей.

Law Insider – електронний передплатний ресурсний центр та база даних контрактів, що надає фахову допомогу понад 300 000 юристам і власникам бізнесу, у своєму термінологічному словнику надає чітку дефініцію саме релігійному ендавменту, визначаючи його як майно, що належить релігійній установі, яке надається чи дарується для підтримки релігійної установи або для виконання будь-якої послуги чи благодійної діяльності громадського характеру, пов'язаної з нею [16].

Центр церковного права, американський ресурс для надання некомерційних юридичних послуг тлумачить ендавмент як такий тип інвестиційного механізму, що використовується багатьма некомерційними організаціями для управління своїми майбутніми активами для їх максимізації з метою стабільності та зростання таких організацій. Некомерційні організації створюють ендавменти, отримуючи значну благодійну пожертву. Мінімальна сума для створення ендавменту не визначається. Окрім того його ресурсний фонд може бути збільшений донорами у подальшому [19].

Ключові норми, правила та обмеження щодо ендавментів встановлюються згідно із законодавчими стандартами Сполучених Штатів Америки. Зокрема, мова йде про «Закон про єдине розсудливе управління інституційними коштами» (UPMIFA), що діє у більшості штатів та є єдиним законом, що регулює інвестиційні рішення та видатки на фінансування некомерційних та благодійних організацій.

Ендавмент може підпадати під певні обмеження. Щодо інвестиційних обмежень, то існує можливість вимоги дотримання певної інвестиційної стратегії.

Деякі ендавменти можуть включати обмеження щодо цілей чи способів використання їх фондів організаціями, тобто кошти можуть бути використані виключно для зазначених цілей (наприклад: тільки для фінансування капітальних витрат, таких як ремонт існуючих будівель або придбання нових тощо). Тобто, створюючи ендавмент, донори можуть як самостійно визначати цілі його використання, так і надати таку прерогативу організації. Рішення донорів може обмежити використання ендавменту з метою, яка не відповідає місії фонду чи є неналежно фінансованою. Обставини, за яких організація може змінити або скасувати обмеження на використання благодійних фондів потребують погодження донора, а також повинні бути чітко визначені у відповідних документах, які, серед інших норм, деталізують загальні правила та обмеження щодо використання таких фондів [19].

Щодо витрат, то їх норми можуть різнитись залежно від потреб некомерційної організації та доступних ресурсів фонду. Як правило, організації не мають права використовувати постійні благодійні фонди для оплати своїх операційних витрат або фінансувати борги. Переважно організації можуть витратити виключно дохід від інвестування фондів ендавменту, але не основну суму. Однак, в окремих випадках організаціям дозволено витратити частину основної суми фонду у встановлені періоди або за необхідності.

Важливо зазначити, що розпорядник цільовим фондом ендавменту під час прийняття рішень, зокрема інвестиційних, обов'язково повинен керуватись такими факторами як: кон'юнктура ринку, довгострокові цілі, очікуваний прибуток, обмеження витрат, вага інвестицій у загальних активах організації тощо [19].

У своїй статті американський юрист, адвокат Ден Далтон, який, серед іншого, представляє інтереси релігійних установ зазначає, що релігійні або благодійні фонди є довгостроковим і сталим інструментом управління для інвестування та розподілу значних сум коштів і капіталогенеруючих активів. Він визначає ендавменти як постійні фонди або активи (гроші, цінні папери, майно), які надаються особі чи установі для використання з певною метою та інвестуються для отримання доходу, що згодом використовується для підтримки діяльності організації. За певних обставин ендавмент може бути витрачено чи інвестовано через дарчий інструмент донора. На думку американського правника ендавменти повинні забезпечувати:

– сталість – покращення здатності планувати в довгостроковій перспективі та задовольняти майбутні потреби;

– автономність – збільшення незалежності організації від тенденцій фінансування поза її контролем;

– залучення коштів – застосування в якості основи для отримання додаткового фінансування [12].

Далтон виокремлює два види релігійних або благодійних трастів:

– довірча (трастова) корпорація, в якій усе майно, що належить церкві чи благодійній організації об'єднується та керується довіреними особами на користь організації;

– простий траст, у якому гроші або майно, що приносить дохід, передається у довірчий фонд, відокремлюється від оборотного капіталу церкви та управляється довіреною особою, яка сплачує дохід церкві або накопичує дохід для певних релігійних цілей [12].

UPMIFA, як сталий законодавчий вектор у більшості штатів, забезпечує єдині правила інвестування коштів, що зберігаються благодійними установами, регулює витрати фондів, окреслює концепцію загального відшкодування витрат активів ендавменту для цілей благодійних програм, дозволяє виважене витрачання основи та доходу ендавменту, визнає та захищає цілі донорів, забезпечуючи комплексний підхід до модифікації обмежень щодо благодійних фондів [12].

UPMIFA дотримується двох загальних принципів:

– активи слід виважено інвестувати в диверсифіковані інвестиції;

– активи повинні розумно витрачатися на цілі будь-якого ендавменту, що утримується благодійною установою [12].

Британська організація The Church Commissioners, що існує вже понад 70 років та є керуючим органом ендавмент-фонду, розмірі якого станом на 31.12.2021 року становив 10,1 мільярда фунтів стерлінгів, була заснована для надання довгострокової фінансової підтримки місії та служіння Церкви Англії, Інвестиційний фонд організації забезпечив прибутковість у 10,7% річних за останні 10 років та 9,9% за 30 років (станом на кінець 2021 року). Стабільно високі прибутки від інвестицій у попередні роки дозволять The Church Commissioners збільшити фінансування місії та служіння Церкви Англії в триріччі 2023–2025 років до рекордного рівня. Організація планує внести 1,2 мільярди фунтів стерлінгів протягом цього трирічного пері-

оду, що становитиме близько 20% загальних витрат Церкви Англії. Нещодавно організацією було залучено 550 мільйонів фунтів стерлінгів (складаються з облігацій сталого розвитку на суму 250 мільйонів фунтів стерлінгів із терміном погашення 10 років та звичайних облігацій на суму 300 мільйонів фунтів стерлінгів із терміном погашення 30 років). Залучені гроші будуть інвестовані на довгостроковій основі, підвищуючи ефективність капіталу ендавмент-фонду [17].

Щодо інших країн, то ендавменти релігійних організацій, зокрема і церков, також є одним із ключових факторів залучення додаткових ресурсів. Наведемо кілька серед безлічі прикладів успішно функціонуючих ендавмент-фондів окремих релігійних структур окремих держав. Так, норвезький церковний ендавмент є одним із найбільших землевласників у Норвегії. Він покликаний сприяти цілям церкви відповідно до конституції країни та спеціального закону про ендавмент – фонд норвезької церкви. Фонд зобов'язаний зберігати свої активи, а прибуток від цих активів повинен використовуватись для конкретно визначених цілей. Ендавментом керує адміністративний орган фонду та звітує перед міністерством культури [18]. Ендавмент-фонд Швейцарської Об'єднаної Церкви існує з 1990 року та слугує засобом для постійної підтримки її фінансової життєздатності в майбутньому шляхом отримання запланованих пожертв від донорів, що включають спадщини, заповіти, трасти, поліси страхування життя тощо. Фондом керує комітет із п'яти членів церкви, обраних громадою на трирічний термін. Основні активи фонду залишаються недоторканими та збереженими, до розподілу на цільові програми доступний виключно дохід, отриманий від таких активів [15]. Ендавмент-фонд Англійської церкви

Канади є благодійною організацією, що отримує пожертвування та заповідане (спадкове) майно, яке використовується для отримання інвестиційного прибутку. Ендавментні внески визнаються як пряме збільшення чистих активів у поточному періоді. Фонд готує фінансову звітність відповідно до канадських стандартів обліку для некомерційних організацій [13].

Отже, можемо констатувати, що створення ендавментів у розвинених країнах є абсолютно стандартною практикою та звичним інструментом благодійності для релігійних організацій, особливо церков.

Висновки. Таким чином, в результаті дослідження ендавментів як джерел фінансування вітчизняних релігійних організацій, можемо констатувати наступне: ендавмент є інноваційним способом благочинності та постійним додатковим джерелом фінансового забезпечення релігійних структур. Такий інструмент дозволяє будувати довгострокові перспективи та фінансувати цільові проекти. Вітчизняне законодавство щодо ендавменту потребує вдосконалення, що дозволить, в тому числі, окреслити осяжні перспективи його реального впровадження в Україні та актуалізувати подальший розвиток ендавменту в системі фінансового забезпечення благодійності. Функціонування ендавментів є стандартним інструментом, що застосовують релігійні структури розвинених країн. Створюючи такі фонди, вони приймають подарунки від своїх жертводавців у вигляді цінних паперів, нерухомості, інвестиційних рахунків, доходів від страхування життя та інших безготівкових активів.

Досвід зарубіжних країн щодо роботи з ендавментами може слугувати міцною базою для запровадження аналогічної практики в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI / Верховна Рада України.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України.
3. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI / Верховна Рада України.
4. Дмитришин М. В. Ендавмент вищого навчального закладу. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2015. № 11 (1). С. 64–73.
5. Згама А. А. Ендавмент в Україні: правовий аспект. *Наукові записки міжнародного гуманітарного університету*. 2016. № 1. С. 34–36.
6. Руденко О. Олександр Вінніков про створення та управління ендавментами. URL: http://www.ppk.org.ua/uk/oleksandr_vinnikov_pro_stvorennya_ta_upravlinnya_endavmentamy.
7. Соковець-Макатуха Т. В. Ендавмент-фонди як складові фінансово-кредитного механізму забезпечення населення доступним житлом. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 8.

8. Створення та управління ендавментами в Україні. Методичний посібник. Програма розвитку ООН в Україні. 2014. URL: https://issuu.com/dhrpraxis/docs/endowment?embed_cta=embed_badge&embed_context=embed&embed_domain=dhrp.org.ua&utm_medium=referral&utm_source=dhrp.org.ua&embed_id=9550137%2F9359229.
9. Тимошенко О. В., Буцька О. Ю. Ендавмент як джерело фінансового забезпечення вищого навчального закладу. *Ефективна економіка*. 2017. № 12.
10. Ткачук О. В. Ендавмент як форма фінансування вищої освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 21. С. 101–105.
11. Collins Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com>.
12. Daniel P. Dalton. ENDOWMENTS AND THE CHURCH – A PRIMER 2013. URL: https://www.daltonmich.com/endowments_and_the_church_a_primer.
13. Endowment Fund of the Anglican Church of Canada Financial Statements. 2020. URL: <https://www.anglicanpension.ca/wp-content/uploads/Endowment-Fund-Financial-Statements-ended-Dec-31-21020.pdf>.
14. Merriam-Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>.
15. Planned Giving CREATE A LEGACY. Swiss United Church of Christ. URL: <https://www.swisschurch.org/planned-giving>.
16. Religious Endowment definition. Law Insider. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/religious-endowment>.
17. The Church Commissioners for England, which manages one of the largest endowment funds in the UK, raises £550 million via a debut bond issue to support its long-term charitable objectives and investment goals. The Church of England. 2022. URL: <https://www.churchofengland.org/media-and-news/press-releases/church-commissioners-england-which-manages-one-largest-endowment>.
18. The Norwegian Church's Endowment. Ministry of Children and Families. URL: <https://www.regjeringen.no/en/dep/bfd/organisation/Offices-and-agencies-associated-with-the-Ministry-of-Children-and-Equality/the-norwegian-churchs-endowment/id408533>.
19. What is an Endowment and How Does it Work? Church Law Center. 2022. URL: <https://www.churchlawcenter.com/nonprofit/what-is-an-endowment-and-how-does-it-work>.

REFERENCES:

1. Podatkovyy kodeks Ukrayiny [Tax Code of Ukraine] (2010). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine] (2014). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-183>.
3. Pro blahodiynu diyal'nist' ta blahodiyni orhanizatsiyi: Zakon Ukrainy [On charitable activities and charitable organizations: Law of Ukraine] (2012). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
4. Dmitrishin M. V. (2015) Endavment vishhogo navchalnogo zakladu [Endowment of a higher educational institution]. *Aktualni problemi rozvitku ekonomiki regionu*, no. 11, pp. 64–73. (in Ukrainian)
5. Zgama, A. (2016) Endavment v Ukraїni: pravovij aspect [Endowment in Ukraine: legal aspect]. *Naukovi zapiski mizhnarodnogo gumanitarnogo universitetu*, no. 1, pp. 34–36. (in Ukrainian)
6. Rudenko O. Oleksandr Vinnikov pro stvorennia ta upravlinnia endavmentamy [Oleksandr Vinnikov on the creation and management of endowments]. Available at: http://www.ppk.org.ua/uk/oleksandr_vinnikov_pro_stvorennia_ta_upravlinnia_endavmentamy. (in Ukrainian)
7. Sokovets-Makatukha T. V. (2013) Endavment-fondy yak skladovi finansovo-kredytneho mekhanizmu zabezpechennia naseleння dostupnym zhytлом [Endowment funds as components of the financial and credit mechanism of providing the population with affordable housing]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 8. (in Ukrainian)
8. Stvorennia ta upravlinnia endavmentamy v Ukraini (2014) Metodychnyi posibnyk. Prohrama rozvytku OON v Ukraini [Creation and management of endowments in Ukraine. The UN Development Program in Ukraine]. Available at: https://issuu.com/dhrpraxis/docs/endowment?embed_cta=embed_badge&embed_context=embed&embed_domain=dhrp.org.ua&utm_medium=referral&utm_source=dhrp.org.ua&embed_id=9550137%2F9359229. (in Ukrainian)
9. Tymoshenko O. V., Butska O. Yu. (2017) Endavment yak dzherelo finansovoho zabezpechennia vyshchoho navchalnogo zakladu [Endowment as a source of financial support for a higher educational institution]. *Efektivna ekonomika*, no. 12. (in Ukrainian)

10. Tkachuk O. V. (2018) Endowment yak forma finansuvannia vyshchoi osvity [Endowment as a form of financing higher education]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, no. 21, pp. 101–105. (in Ukrainian)
11. Collins Online Dictionary. Available at: <https://www.collinsdictionary.com>.
12. Daniel P. Dalton. Endowments and the church – a primer 2013. Available at: https://www.daltonmich.com/endowments_and_the_church_a_primer.
13. Endowment Fund of the Anglican Church of Canada Financial Statements (2020). Available at: <https://www.anglicanpension.ca/wp-content/uploads/Endowment-Fund-Financial-Statements-ended-Dec-31-21020.pdf>.
14. Merriam-Webster Dictionary. Available at: <https://www.merriam-webster.com>.
15. Planned Giving CREATE A LEGACY. Swiss United Church of Christ. Available at: <https://www.swisschurch.org/planned-giving>.
16. Religious Endowment definition. Law Insider. Available at: <https://www.lawinsider.com/dictionary/religious-endowment>.
17. The Church Commissioners for England, which manages one of the largest endowment funds in the UK, raises £550 million via a debut bond issue to support its long-term charitable objectives and investment goals. (2022). The Church of England. Available at: <https://www.churchofengland.org/media-and-news/press-releases/church-commissioners-england-which-manages-one-largest-endowment>.
18. The Norwegian Church's Endowment. Ministry of Children and Families. Available at: <https://www.regjeringen.no/en/dep/bfd/organisation/Offices-and-agencies-associated-with-the-Ministry-of-Children-and-Equality/the-norwegian-churchs-endowment/id408533>.
19. What is an Endowment and How Does it Work? (2022). Church Law Center. Available at: <https://www.churchlawcenter.com/nonprofit/what-is-an-endowment-and-how-does-it-work>.